

نقش مراسم و آیین‌های دینی در تقویت همبستگی و شادی در مدارس

الهام بهبهانی

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم تربیتی، واحد بندر گناوه، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر گناوه، ایران

Elhamb590@gmail.com

*رضا فراشبندی

دکتری گروه علوم تربیتی، واحد بندر گناوه، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر گناوه، ایران

dr.rezafarashbandi@gmail.com

هدف: این پژوهش به بررسی نقش مراسم و آیین‌های دینی در تقویت همبستگی و شادی در مدارس پرداخته است. هدف اصلی این مطالعه، تحلیل تأثیر این مراسم‌ها بر روابط اجتماعی، روانی و فرهنگی دانش‌آموزان و همچنین بررسی چالش‌ها و فرصت‌های موجود در برگزاری آن‌ها در مدارس است. **روش پژوهش:** این پژوهش از نوع مرور نظام‌مند بوده که برای دستیابی به این هدف، یک مرور نظام‌مند با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی سیویلیکا (Civilica)، جهاد دانشگاهی (SID)، مگ ایران (Magiran)، ایران داک (Irاندو)، نورمگز (Noormags) طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۵ و پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی ISI، ISC، Elsevier، Google Scholar، Scopus و Sciencedirect طی سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ در پرداخته شد. **یافته‌ها:** نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که مراسم دینی در مدارس نقش مهمی در تقویت همبستگی اجتماعی، افزایش شادی و نشاط دانش‌آموزان و تقویت هویت دینی و فرهنگی آن‌ها ایفا می‌کنند. برگزاری این آیین‌ها، علاوه بر ایجاد فضایی معنوی، موجب کاهش استرس، افزایش انگیزش یادگیری و بهبود روابط میان دانش‌آموزان و معلمان می‌شود. **نتیجه‌گیری:** نتیجه‌گیری کلی پژوهش نشان داد که مراسم و آیین‌های دینی در مدارس به عنوان ابزارهای مؤثر در تقویت همبستگی اجتماعی و ایجاد فضایی شاد و حمایتی برای دانش‌آموزان شناخته می‌شوند. با این حال، چالش‌هایی همچون کمبود منابع و تفاوت‌های فرهنگی و دینی می‌توانند بر اثربخشی این مراسم‌ها تأثیرگذار باشند. پیشنهاد می‌شود که مدارس با برنامه‌ریزی دقیق‌تر و تأمین منابع لازم، برگزاری این مراسم‌ها را در جهت ارتقای فضای آموزشی و اجتماعی مدارس تقویت کنند.

کلیدواژه‌ها: مراسم و آیین‌های دینی، همبستگی اجتماعی، شادی در مدارس، هویت دینی.

The role of religious ceremonies and rituals in strengthening solidarity and happiness in schools

Elham Behbahani

Department of Educational sciences, BGe.C., Islamic Azad University, Bandar Genaveh, Iran

Elhamb590@gmail.com

* Reza Farashbandi

PhD Student, Department of Educational sciences, BGe.C., Islamic Azad University, Bandar Genaveh, Iran

dr.rezafarashbandi@gmail.com

Abstract

Objective: This study investigates the role of religious ceremonies and rituals in strengthening social cohesion and promoting happiness in schools. The main objective is to analyze the impact of these ceremonies on students' social relationships, psychological well-being, and cultural development, as well as to examine the challenges and opportunities associated with holding such events in school environments.

Methodology: This research was conducted using a systematic review method. To achieve this objective, relevant studies were searched in national databases including Civilica, SID, Magiran, Irandoc, and Noormags for the years 1399–1405 (2020–2026), and international databases including ISI, Scopus, Google Scholar, Elsevier, ISC, and ScienceDirect for the years 2020–2025.

Findings: The findings indicate that religious ceremonies in schools play a significant role in strengthening social cohesion, increasing students' happiness and vitality, and reinforcing their religious and cultural identity. Organizing such rituals, in addition to creating a spiritual atmosphere, can reduce stress, enhance learning motivation, and improve relationships between students and teachers.

Conclusion: Overall, the results suggest that religious ceremonies and rituals in schools can serve as effective tools for promoting social cohesion and creating a joyful and supportive environment for students. However, challenges such as limited resources and cultural or religious differences may influence the effectiveness of these ceremonies. Therefore, it is recommended that schools implement more careful planning and provide adequate resources to enhance the organization of such events and improve the educational and social climate of schools.

Keywords: Religious ceremonies and rituals, Social cohesion, Happiness in schools, Religious identity.

مقدمه

مراسم و آیین‌های دینی در جوامع مختلف، به ویژه در مدارس، نقشی بی‌بدیل در تقویت همبستگی و شادی میان دانش‌آموزان دارند. در بسیاری از فرهنگ‌ها، این آیین‌ها علاوه بر جنبه‌های معنوی، ابزاری برای ایجاد ارتباط و همبستگی میان افراد به شمار می‌آیند. در مدارس، جایی که تعاملات اجتماعی و روابط انسانی بخش بزرگی از فرآیند یادگیری را تشکیل می‌دهند، برگزاری مراسم دینی می‌تواند محیطی شاداب و متحدکننده فراهم آورد. این آیین‌ها به تقویت هویت جمعی، افزایش احساس تعلق به گروه و ایجاد فضایی مثبت برای یادگیری و رشد دانش‌آموزان کمک می‌کنند. برگزاری مراسم دینی نه تنها به عنوان ابزاری برای حفظ و تقویت فرهنگ و آداب دینی، بلکه به عنوان عاملی برای ارتقای روابط انسانی و اجتماعی در مدارس عمل می‌کند. نقش مراسم دینی در تقویت همبستگی در مدارس و تأثیر آن بر شادی و روحیه دانش‌آموزان در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار گرفته است. بر اساس مطالعات مختلف، این مراسم می‌توانند به ایجاد فضایی مثبت و حمایتگر در مدارس منجر شوند که در آن دانش‌آموزان احساس امنیت و راحتی بیشتری داشته باشند و در نتیجه، روابط اجتماعی بهتری برقرار کنند (شیخی یالقوز آغاجی، ۱۴۰۱). بنابراین، بررسی و تحلیل دقیق تأثیرات این مراسم‌ها و آیین‌ها بر همبستگی و شادی دانش‌آموزان در مدارس، به ویژه در دوره‌های ابتدایی که دانش‌آموزان در مراحل اولیه رشد اجتماعی و اخلاقی قرار دارند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به نقش مهم و حیاتی که آیین‌ها و مراسم دینی در مدارس در ایجاد همبستگی و شادی دارند، پژوهش‌ها در این زمینه همچنان با چالش‌هایی مواجه هستند. بسیاری از مطالعات موجود به بررسی آثار کلی این مراسم‌ها پرداخته‌اند، اما به‌طور خاص تأثیرات آن‌ها بر دانش‌آموزان و مدارس در سطح عملی و قابل اجرا، کمتر مورد توجه قرار گرفته است (شیخی یالقوز آغاجی، ۱۴۰۱). فعالیت‌های پرورشی نقش مهمی در افزایش انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دارند. مدارس با سرمایه‌گذاری بر روی این فعالیت‌ها و ایجاد فرصت‌های متنوع برای مشارکت دانش‌آموزان، می‌توانند به بهبود عملکرد تحصیلی آن‌ها کمک کنند و بین سه نوع فعالیت پرورشی که در پژوهش‌شناسایی شده‌اند (فعالیت‌های فرهنگی و هنری، فعالیت‌های مذهبی و سایر فعالیت‌های پرورشی) و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان، ارتباط مستقیمی وجود دارد. به عبارت دیگر، هرچه میزان مشارکت دانش‌آموزان در این فعالیت‌ها بیشتر باشد، انگیزه آن‌ها برای تحصیل نیز بیشتر خواهد بود. بر اساس نتایج این پژوهش، فعالیت‌های فرهنگی و هنری بیشترین تأثیر را بر فعالیت‌های پرورشی دارند (خباز خرامه، ۱۴۰۳). این امر، شکاف پژوهشی موجود را نمایان می‌سازد که نیاز به تحقیق دقیق‌تری در زمینه تأثیر آیین‌های دینی در مدارس دارد. اگرچه پژوهش‌های متعددی در زمینه نقش مراسم دینی در تقویت همبستگی و شادی دانش‌آموزان انجام شده است (جانفدای برآبادی، ۱۴۰۱؛ ثابت سروستانی، ۱۴۰۱)، اما همچنان در سه حوزه اصلی نیاز به تحقیقات بیشتر وجود دارد: اول، پژوهش‌ها معمولاً به صورت پراکنده و بدون رویکرد جامع انجام شده‌اند و بسیاری از آن‌ها به ابعاد مختلف اجتماعی، روانی و فرهنگی این مراسم‌ها پرداخته‌اند، اما نتایج یکپارچه و عملی در این زمینه ارائه نکرده‌اند. دوم، بسیاری از مطالعات فقط به تأثیرات روانی این آیین‌ها بر دانش‌آموزان پرداخته‌اند، اما تأثیر آن‌ها بر کیفیت یادگیری و روابط اجتماعی در مدارس به طور جامع مورد بررسی قرار نگرفته است. سوم، کمتر تحقیقی به صورت خاص به بررسی روش‌های مؤثر بر اجرای این مراسم‌ها و برنامه‌ریزی‌های عملی برای برگزاری آن‌ها در مدارس پرداخته است. مرور جامع و نظام‌مند بر پژوهش‌های موجود در این زمینه می‌تواند به ایجاد فهمی یکپارچه از تأثیرات آیین‌ها و مراسم دینی در مدارس منجر شود. این بررسی نه تنها به سیاست‌گذاران و مدیران آموزشی کمک می‌کند تا راهکارهای مؤثری برای اجرای این مراسم‌ها پیدا کنند، بلکه به پژوهشگران کمک می‌کند تا موانع و چالش‌های موجود را شناسایی کرده و برای آن‌ها راه‌حل‌های کاربردی ارائه دهند. علاوه بر این، این مرور می‌تواند به عنوان یک مبنای علمی برای تحقیقات آینده در این حوزه عمل کند.

محدوده پژوهش این مرور نظام‌مند شامل تمامی پژوهش‌های است که از طریق جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی سیویلیکا (Civilica)، جهاد دانشگاهی (SID)، مگ ایران (Magiran)، ایران داک (Irاندو)، نورمگز (Noormags) طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۴ و پایگاه‌های اطلاعاتی خارجی ISI، ISC، Elsevier، Google Scholar، Scopus، Sciencedirect طی سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ در زمینه نقش مراسم و آیین‌های دینی در تقویت همبستگی و شادی در مدارس پرداخته‌اند می‌باشد. این مرور، مطالعات کمی، کیفی، آمیخته و نظری و پایان‌نامه‌هایی را که منتشر شده‌اند، در بر

می گیرد. لازم به ذکر است تنها پژوهش هایی وارد مرور شده اند که به صورت مستقیم به موضوع پژوهش حاضر پرداخته و دارای شواهد تجربی یا تحلیل نظری قابل استناد بوده اند. هدف این پژوهش، مرور نظام مند و تحلیل جامع تحقیقات موجود در زمینه تأثیر آیین ها و مراسم دینی بر همبستگی و شادی دانش آموزان در مدارس است. این مطالعه تلاش می کند تا الگوها و روش های مؤثری را برای برگزاری این مراسم ها و افزایش تأثیرات مثبت آن ها در مدارس ارائه دهد. در همین راستا سوال اصلی پژوهش بدین صورت مطرح می گردد که نقش مراسم و آیین های دینی در تقویت همبستگی و شادی در مدارس چیست و چه راهکارهایی بر اساس شواهد پژوهشی برای بهبود و تقویت این تأثیرات وجود دارد؟

روش شناسی

روش پژوهش حاضر از نوع مرور نظام مند بوده که با جست و جو در پایگاه های اطلاعاتی سیویلیکا (CIVILICA)، جهاد دانشگاهی (SID)، مگ ایران (MAGIRAN)، ایران داک (IRANDOC)، نورمگز طی سال های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۵ و پایگاه های اطلاعاتی خارجی، طی سال های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۶ در زمینه ی بررسی نقش مراسم و آیین ها در تقویت همبستگی و شادی در مدارس و راهکار های ارتقا آن پرداخته اند می باشد. گرد آوری داده ها از طریق مطالعه دقیق و گسترده منابع علمی شامل مقالات پژوهشی داخلی و خارجی و اسناد معتبر مرتبط در زمینه و به صورت روش فیش برداری سیستماتیک ثبت و دسته بندی گردیده است. لازم به ذکر است تنها پژوهش هایی وارد مرور شده اند که به صورت مستقیم به موضوع پژوهش حاضر پرداخته اند و دارای شواهد تجربی یا تحلیل نظری قابل استناد بوده اند. کلید واژه های اصلی جست و جو در تمامی مقالات شامل (مراسم و آیین های دینی، همبستگی اجتماعی، شادی در مدارس، هویت دینی) بود.

مبانی نظری

مفهوم مراسم و آیین های دینی

اعیاد و آیین های جشن و شادی پدیده ای است که با اختلاف عقاید و آیین ها و به اقتضای فرهنگ و نیازها همواره در میان همه ملت ها معمول و رایج بوده است و به ملت و مکتب و سرزمینی اختصاص ندارد (دانشور بلهریان، ۱۴۰۰). آیین ها در ایجاد حس تعلق اجتماعی، نظم جمعی و بهبود سلامت روانی نقش مهمی دارند. پژوهش تاکید می کند که آیین ها فقط محدود به حوزه مذهب نیستند، بلکه در زندگی اجتماعی مدرن نیز حضوری فعال دارند (وارن و همکاران، ۲۰۲۵).

نقش مراسم و آیین های دینی در افزایش همبستگی در مدارس

مراسم دینی در مدارس به عنوان عاملی مؤثر در تقویت همبستگی اجتماعی عمل می کنند. این مراسم ها به ویژه در ایام خاص، فرصت هایی برای تعامل بیشتر میان دانش آموزان فراهم می آورند. این فضاها جمعی و هم افزایی گروهی موجب می شود که دانش آموزان احساس تعلق به یک گروه بزرگ تر پیدا کنند و در نتیجه، روابط اجتماعی مثبت تری شکل بگیرد (بالقوزآغاجی و همکاران، ۱۴۰۱).

عوامل مؤثر بر مراسم و آیین های دینی بر دانش آموزان

تأثیر جشن ها و مراسم های دینی بر توانمندی های اجتماعی دانش آموزان در همکاری های گروهی و مشارکت در فعالیت های جمعی مورد تأکید قرار گرفته است. آن ها نشان دادند که دانش آموزانی که در چنین فعالیت هایی شرکت می کنند، مهارت های اجتماعی و گروهی بیشتری دارند و در کارهای جمعی مؤثرتر عمل می کنند (ناظمی و همکاران، ۱۴۰۲). نیز در تحقیق خود به این نکته اشاره کرده است که مشارکت در مراسم دینی می تواند موجب افزایش احساس تعلق به جامعه بزرگ تر دینی و فرهنگی شود و این امر می تواند به رشد فردی و اجتماعی دانش آموزان کمک کند (ثابت سروستانی، ۱۴۰۱).

پیامد عدم توجه به مراسم و آیین های دینی در مدارس

مهمترین آسیب های تربیت دینی و عدم توجه به آیین های دینی بر حسب دیدگاه های کارشناسان ستادی و معاونان پرورشی عبارتند از وجود اعتقادات سست و دوری از فرائض دینی، جایگزینی ارزش های دیگری به جای ارزش های دینی، بی تفاوتی نسبت به امر به معروف و نهی از منکر -جهاد- سفارش به حق و صبر، کاهلی در انجام واجبات دینی و اصول دین در رفتار دانش، جایگزین شدن انگیزه های مادی و لذا ید دنیوی به جای یاد خدا (اوستادی قلعه جوق، ۱۴۰۰).

راهکار های بهبود برگزاری مراسم و آیین های دینی در مدارس

در خصوص راهکارهای جذب دانش آموزان به فوق برنامه های دینی باید اذعان داشت؛ جذب دانش آموزان به فوق برنامه های دینی چالشی اساسی در نظام آموزشی است. برای رفع این چالش، راهکارهایی نظیر تعامل سازنده میان والدین و مدرسه، ایجاد برنامه های متنوع و جذاب و تشویق دانش آموزان به مشارکت فعال در این برنامه ها پیشنهاد می شود. در این راستا والدین به عنوان الگوی اصلی تربیتی نقش کلیدی در علاقه مندی فرزندان به برنامه های دینی دارند. معلمان با روش های خلاقانه و متنوع می توانند برنامه ها را جذاب تر کنند (دهقانی، ۱۴۰۳).

نظریه های پیرامون مراسم و آیین های دینی

گیرتر دین را نظام نمادین تعریف کرد: آیین ها هم (مدل از) واقعیت هستند (بازتاب جهان) و هم مدل برای واقعیت (راهنمای عمل) (گیرتز، ۱۹۷۳).

مفهوم همبستگی اجتماعی

همبستگی اجتماعی نیز، یکی از مهم ترین مؤلفه های جامعه است که ثمراتی اساسی دارد. یکی از مهم ترین پیامدهای اجرای عدالت در جامعه، شایسته سالاری، دادن حق رأی به مردم، احساس رضایت درونی جامعه و... است که تمامی این امور به همبستگی اجتماعی می انجامند. به صورت کلی، به نظر می رسد که هر جامعه ای، برای قرار گرفتن در مسیر پیشرفت و تعالی، ناگزیر است تا همبستگی و همدلی بین مردم خود را افزایش بدهد و این امر، بدون تحقق عدالت اجتماعی امکان پذیر نمی باشد (شفیع پور حسینی، ۱۴۰۳).

نقش همبستگی اجتماعی در مدارس

مراسم و آیین های دینی در مدارس نقش مهمی در تقویت همبستگی اجتماعی دارند. یکی از مهم ترین ویژگی های این مراسم ها، ایجاد فضایی است که در آن دانش آموزان از هر طبقه و با هر پیشینه ای می توانند در کنار هم قرار بگیرند و تجربه مشترکی را در فضایی همدلانه و معنوی به اشتراک بگذارند. مراسم دینی، به ویژه در ایام خاص مذهبی مانند ماه رمضان، عاشورا، یا اعیاد مذهبی، به عنوان فرصتی برای تعامل جمعی و تقویت روابط انسانی در مدارس عمل می کنند. این آیین ها فرصتی را فراهم می آورند تا دانش آموزان نه تنها از نظر معنوی، بلکه از نظر اجتماعی نیز با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و همبستگی بیشتری پیدا کنند. در بسیاری از مدارس، برگزاری مراسم هایی چون دعای مشترک، برگزاری جشن های مذهبی یا فعالیت های گروهی مرتبط با مناسبت های دینی، به ایجاد فضایی مشترک میان دانش آموزان کمک می کند. (شیخی بالقوز آغاجی و همکاران، ۱۴۰۱).

عوامل موثر همبستگی اجتماعی بر دانش آموزان

همبستگی اجتماعی، از عوامل مهم در موفقیت و پایداری جوامع است. هر اندازه میزان همبستگی و مشارکت در جامعه ای بیشتر باشد به همان نسبت توسعه و پیشرفت در آن جامعه بیشتر خواهد بود. همبستگی اجتماعی پشتوانه اقتصاد، سیاست و امنیت یک جامعه است. حکومت ها و دولت ها متوجه عاملیت مهم همبستگی و مشارکت اجتماعی در حفظ و پویایی جامعه شده اند؛ از این رو به دنبال ایجاد وحدت و همبستگی در جوامع خود هستند (بیات، ۱۴۰۱).

پیامد عدم توجه به همبستگی در مدارس

نابرابری دیجیتال از طریق بازتولید سرمایه های فرهنگی و اقتصادی، منجر به انزوا، طرد اجتماعی و کاهش تعلق خاطر دانش آموزان محروم به محیط مدرسه می شود. در این راستا، راهبردهایی نظیر توانمندسازی مهارت های دیجیتال، بازطراحی گروه های همتایان، ایجاد شبکه های حمایتی در مدرسه و جلب مشارکت خانواده ها به معاونان آموزشی پیشنهاد شده است. هدف نهایی، گذار از نگاه صرفاً تکنولوژیک به نگاهی جامعه شناختی در مدیریت آموزشی است تا مدرسه همچنان کارکرد یکپارچه ساز خود را حفظ نماید (سپهوند، ۱۴۰۴).

راهکارهای بهبود همبستگی در مدارس

در عصر حاضر، حفظ و تقویت هویت ملی در میان نسل جوان به یکی از دغدغه های اصلی نظام های آموزشی تبدیل شده است. مدارس به عنوان نهادهای کلیدی جامعه پذیری، نقش بی بدیلی در انتقال میراث فرهنگی و شکل گیری هویت دانش آموزان ایفا می کنند. نقش آموزش و پرورش نظام آموزشی نقش بسیار مهمی در تقویت هویت ملی و فرهنگی دانش آموزان

ایفا می کند، زیرا مدارس تنها مکانی برای یادگیری محتوای علمی نیستند، بلکه محیطی کلیدی برای انتقال ارزش ها، باورها و سنت های فرهنگی نیز به شمار می روند. آموزش هویت ملی و فرهنگی در مدارس: راهی به سوی تقویت حس تعلق و همبستگی چکیده آموزش هویت ملی و فرهنگی در مدارس نقش اساسی در شکل گیری شخصیت و تعلق اجتماعی دانش آموزان ایفا می کند. آموزش رسمی و غیررسمی در مدارس می تواند دانش آموزان را با تاریخ، زبان، ادبیات، هنرها و نمادهای ملی آشنا کند و آنان را به درک اهمیت حفظ و پاسداری از میراث فرهنگی خود ترغیب نماید (معظم فرد و فلکی، ۱۴۰۴).

نظریه های پیرامون همبستگی

نظریه های هویتی و فرهنگی همبستگی از هویت مشترک سرچشمه می گیرد. قومیت، دین، زبان، ملیت، ملی گرایی و جنبش های اجتماعی نمونه های بارز آن هستند (دینگلی ج ی، ۲۰۰۸).

شبکه های اجتماعی می توانند بستری برای شکل گیری همدلی، حمایت جمعی و کنش اجتماعی باشند، هرچند در برخی شرایط ممکن است باعث افزایش شکافهای اجتماعی نیز شوند (کایت ا، ۲۰۲۵).

مفهوم شادی در مدارس

شادی از دیدگاه داستایفسکی، صرفاً تجربه ای زودگذر یا احساسی سطحی نیست، بلکه پدیده ای ژرف، معنوی و هم نشین با رنج، بحران های اخلاقی و لحظات اگزیستانسیالیستی انسانی است که فرد با بنیادی ترین پرسش ها و چالش های وجودی خود، مانند معنای زندگی، آزادی، مرگ، تنهایی و هویت، بی واسطه و بی پرده روبه رو می شود و از طریق این مواجهه به آگاهی و تحول عمیق درونی دست می یابد (صادقی سهل آباد و قصری، ۱۴۰۵).

شادی در مدرسه یکی از ارکان اساسی در ارتقای کیفیت یادگیری و پرورش نسل خلاق و توانمند محسوب می شود. مدرسه به عنوان محیطی آموزشی و اجتماعی، نقشی فراتر از انتقال دانش داشته و بستری برای رشد همه جانبه دانش آموزان فراهم می آورد. ایجاد فضایی پرنشاط و مثبت در مدرسه، سبب افزایش انگیزه درونی، تقویت اعتماد به نفس، بهبود روابط اجتماعی و کاهش اضطراب و فشارهای روانی دانش آموزان می شود. فضای آموزشی شاد و همراه با حمایت عاطفی، تاثیر مستقیمی بر افزایش تمرکز، خلاقیت و مسئولیت پذیری دانش آموزان دارد (رضاپور و همکاران، ۱۴۰۴).

شادی یک احساس موقتی صرف نیست، بلکه ساختاری پایدار و قابل تحلیل در زندگی انسان است (میوا، ۲۰۲۵).

نقش شادی در مدارس و دانش آموزان

شادی دانش آموزان یکی از ابعاد اساسی رفاه تحصیلی است و به عنوان مجموعه ای از احساسات مثبت، رضایت از مدرسه، هیجان های سازنده و تجربه ذهنی خوشایند در محیط یادگیری تعریف می شود. در پژوهش های ایرانی، شادی دانش آموزی به عواملی همچون خودکارآمدی، روابط مثبت با معلمان و همسالان، حس کنترل بر یادگیری، فرصت های فعالیت های لذت بخش و حمایت عاطفی مدرسه وابسته دانسته شده است (حبیبی، ۱۴۰۴).

عوامل موثر شادی بر دانش آموزان

مراسم و آیین های دینی در مدارس می توانند تاثیر قابل توجهی بر افزایش شادی و نشاط در دانش آموزان داشته باشند. برگزاری این مراسم ها، به ویژه در ایام خاص مانند ماه رمضان و اعیاد مذهبی، فضای مدرسه را از حالت روزمره و یکنواختی خارج کرده و فرصتی برای ایجاد شادابی و انرژی مثبت در میان دانش آموزان فراهم می آورد. این فعالیت های جمعی، علاوه بر تقویت ارتباطات اجتماعی، به دانش آموزان این احساس را می دهند که در یک فضای شاد و معنوی قرار دارند که به رشد روانی و اجتماعی آن ها کمک می کند (ناظمی و همکاران، ۱۴۰۲).

پیامد عدم توجه به شادی در مدارس

وضعیت ملالت آور و کسالت بار مدارس، سیاست گذاری برای افزایش شادی و نشاط را ناگزیر کرده است. نظام آموزشی نیز ایجاد مدارس شاد و با نشاط را جز اهداف خود معرفی می کند (اکبر پوران و رضایی، ۱۳۹۷).

راهکار ایجاد شادی در مدارس

شادی در مدرسه یکی از ارکان اساسی در ارتقای کیفیت یادگیری و پرورش نسل خلاق و توانمند محسوب می شود. مدرسه به عنوان محیطی آموزشی و اجتماعی، نقشی فراتر از انتقال دانش داشته و بستری برای رشد همه جانبه دانش آموزان فراهم می

آورد. ایجاد فضایی پرنشاط و مثبت در مدرسه، سبب افزایش انگیزه درونی، تقویت اعتماد به نفس، بهبود روابط اجتماعی و کاهش اضطراب و فشارهای روانی دانش آموزان می شود. فضای آموزشی شاد و همراه با حمایت عاطفی، تاثیر مستقیمی بر افزایش تمرکز، خلاقیت و مسئولیت پذیری دانش آموزان دارد. در چنین شرایطی، دانش آموزان نه تنها به درس علاقه مند می شوند بلکه با اشتیاق بیشتری در فعالیت های گروهی، برنامه های هنری، ورزشی و علمی مشارکت می کنند. در مقابل، مدارس فاقد نشاط، با افت انگیزه تحصیلی، افزایش تعارضات رفتاری و کاهش کیفیت یادگیری مواجه می شوند. بر این اساس، توجه به راهکارهایی همچون تقویت تعامل مثبت معلم و دانش آموز، استفاده از روش های نوین تدریس، طراحی فضاهای آموزشی خلاقانه، و تلفیق فعالیت های فرهنگی و هنری با آموزش، ضرورتی اجتناب ناپذیر در جهت ایجاد محیطی شاد و سازنده در مدارس است (رضاپورو همکاران، ۱۴۰۴).

نظریه پیرامون شادی

شادی موجب گسترش ظرفیت تفکر و اقدام می شود که منابع روان شناختی، جسمی، و اجتماعی بلندمدت می سازد؛ در نتیجه خلاقیت و نوآوری را تحریک کرده و بهره وری کار را بهبود می بخشد (لی، ۲۰۲۳).

مفهوم هویت دینی

ارزش ها، هنجارها، باورها، احساسات و آگاهی مختص به یک خود فردی-اجتماعی برخاسته از باورهای معنوی و دینی، گرداگرد یک هدف غایی قداست آمیز، هویت دینی نامیده می شود. این هویت با تاثیر بر کنش های اجتماعی، از یک سو، همبستگی و انسجام درون گروهی (درون دینی) در میان اعضای گروه (دینداران) را موجب می شود و از سوی دیگر، تمایزهای برون گروهی (برون دینی) با دیگر افراد و گروه ها را به وجود می آورد (استیری، ۱۳۹۸).

نقش هویت دینی در مدارس

بین وضوح تصور از خود، عدم تحمل بلا تکلیفی و هویت دینی با معنای زندگی رابطه مثبت معنا دار وجود دارد. بنابراین، با توجه به نقش متغیرهای وضوح تصور خود، هویت دینی و عدم تحمل بلا تکلیفی در پیش بینی معنای زندگی، ضرورت پرداختن به متغیرهای مذکور در جهت افزایش معنای زندگی انکار ناپذیر به نظر می رسد (خزاعی و همکاران، ۱۴۰۴).

عوامل موثر هویت دینی بر دانش آموزان

مراسم دینی در مدارس نقش مهمی در شکل دهی و تقویت هویت دینی و فرهنگی دانش آموزان ایفا می کنند. این آیین ها به ویژه در سنین کودکی و نوجوانی که هویت فردی و اجتماعی در حال شکل گیری است، می توانند تأثیرات عمیقی بر نگرش ها و باورهای دینی دانش آموزان داشته باشند. برگزاری مراسم دینی مانند نماز جماعت، ایام عاشورا، رمضان، و اعیاد مذهبی فرصتی مناسب برای دانش آموزان فراهم می آورد تا در فضای جمعی و همگانی، هویت دینی خود را تجربه کرده و به آن افتخار کنند (جانفدای برآبادی و شهیدی مزرعه شیخ، ۱۴۰۱).

پیامد عدم توجه به هویت دینی

در شکل گیری هویت دینی نوجوانان، پرورش عزت نفس از زمان کودکی نقشی اساسی دارد. در معارف اسلامی توجه به کرامت انسانی و ایجاد حس ارزشمندی راهکاری اساسی برای شکل دهی باورها و کنش های دین مدارانه به حساب می آید. از سوی دیگر حس حقارت و عدم عزت نفس، انسان را به فساد باور دینی و نافرمانی در مقابل دستورات خداوند می کشاند که نتیجه آن تزلزل اعتقادی، بروز رفتارهای ناسالم اجتماعی و رشد گرایش های حیوانی و پست در وجود انسان است. بنابراین جهت شکل گیری باورهای بنیادین اعتقادی، گرایش های متعالی و رفتارهای دین مدارانه باید از کودکی عزت نفس و احساس ارزشمندی را در وجود کودک تقویت و رشد داد (هاشمی علی آبادی و قنبری، ۱۳۹۹).

راهکار توجه به هویت دینی

جامعه ایران بعد از انقلاب اسلامی برخوردار از هویتی انقلابی است که در نهادهای آن و به خصوص آموزش و پرورش ظهور می یابد. هویت دینی توانایی پیش بینی هویت انقلابی را ندارند بر اساس یافته های حاصل، اگر شناخت از دین یا تعلق عاطفی نسبت به دین بیشتر باشد، نمی توان گفت قطعاً هویت انقلابی مطلوب است؛ اما اگر عمل نسبت به دین تحقق یابد، هویت

انقلابی در سطح مطلوبی خواهد بود. همچنین هرچه شناخت نسبت به مسائل ملی افزایش می یابد، هویت انقلابی کاهش می یابد (منصوری و سلیمانی خشاب، ۱۴۰۱).

نظریه پیرامون هویت دینی

ما با استفاده از آزمایش‌های آزمایشگاهی دریافتیم که «زمینه‌سازی‌ها» Primes که باعث برجسته شدن مذهب می‌شوند، موجب می‌گردند تا سوژه‌ها بیشتر با مذهب خود هم‌ذات‌پنداری کرده و این امر بر انتخاب‌های اقتصادی آن‌ها تأثیر می‌گذارد (جی و همکاران، ۲۰۱۶).

پیشینه‌های داخلی و خارجی مربوط به پژوهش

شماره	نویسنده	سال	عنوان	یافته‌ها و نتایج
۱	صادقی سهل آباد و قصری	۱۴۰۵	تاملی فلسفی و روان شناختی با رویکرد تطبیقی بر مفهوم شادی در جهان بینی داستایفسکی	برجسته کردن وجه تمایز داستایفسکی از رویکردهای مدرن روان شناسی که شادی را غالباً به مولفه‌های ذهنی، هیجانی و رفاهی تقلیل می‌دهند، تاکید می‌کند که شادی ازمنظر داستایفسکی فرایندی وجودی، اخلاقی و متعالی است؛ امری که نقش تعیین کننده‌ای در بازتعریف هویت انسانی و معنای زندگی دارد.
۲	محمد حبیبی	۱۴۰۴	مفهوم شادی دانش آموزان و مولفه‌های روان شناختی آن	مدرسه‌ای که ویژگی‌هایی چون تعادل هیجانی، جو مشارکتی، تعاملات مثبت و سازوکارهای تقویت کننده عزت نفس را فراهم می‌کند، قادر است سطح شادی دانش آموزان را افزایش دهد.
۳	معظم فرد و فلکی	۱۴۰۴	موزش هویت ملی و فرهنگی در مدارس: راهی به سوی تقویت حس تعلق و همبستگی	آموزش رسمی و غیررسمی در مدارس می‌تواند دانش آموزان را با تاریخ، زبان، ادبیات، هنرها و نمادهای ملی آشنا کند و آنان را به درک اهمیت حفظ و پاسداری از میراث فرهنگی خود ترغیب نماید.
۴	رضاپور و همکاران	۱۴۰۴	شادی در مدرسه: ایجاد فضایی پرنشاط برای یادگیری و رشد (اهمیت فضای شاد و مثبت در مدرسه)	در محیط مدرسه فراتر از یک فضای دوستانه، عاملی حیاتی است که با کاهش استرس و تقویت انگیزه درونی، مستقیماً کیفیت یادگیری و خلاقیت دانش‌آموزان را ارتقا می‌دهد.
۵	خزاعی و همکاران	۱۴۰۴	پیش بینی معنای زندگی بر مبنای وضوح تصور از خود، عدم تحمل بلا تکلیفی و هویت دینی با معنای زندگی رابطه مثبت معنادار وجود دارد	بین وضوح تصور از خود، عدم تحمل بلا تکلیفی و هویت دینی با معنای زندگی رابطه مثبت معنادار وجود دارد
۶	سپهوند	۱۴۰۴	شکاف دیجیتال و همبستگی اجتماعی در مدارس: راهبردهای جامعه شناختی برای معاونان آموزشی	نابرابری دیجیتال از طریق بازتولید سرمایه‌های فرهنگی و اقتصادی، منجر به انزوا، طرد اجتماعی و کاهش تعلق خاطر دانش‌آموزان محروم به محیط مدرسه می‌شود.
۷	دهقانی	۱۴۰۳	بررسی راهکارهای جذب دانش آموزان دوره دوم ابتدایی به فوق برنامه‌های درسی تربیت دینی از دید آموزگاران شهر بوشهر	تربیت دینی فرایندی تعاملی مبتنی بر فطرت توحیدی انسان است که با آموزش ارزش‌های دینی و ایجاد پایبندی عملی به آن‌ها، زمینه رشد معنوی و تحقق حیات طیبه را فراهم می‌کند.
۸	شفیع پور حسینی	۱۴۰۳	نقش عدالت در جامعه، موجب می‌شود که همبستگی اجتماعی، افزایش داشته باشد.	تحقق عدالت در جامعه، موجب می‌شود که همبستگی اجتماعی، افزایش داشته باشد.
۹	ناظمی و همکاران	۱۴۰۲	ایجاد شادی و نشاط در مدارس و نقش آن در یادگیری دانش آموزان	نشاط و شادابی در مدرسه باعث رشد و تکامل همه ابعاد وجودی یک دانش‌آموز در بعد جسمانی، شناختی، عاطفی، اخلاقی و معنوی می‌شود.

۱۰	شیخی یالقوز آغاجی، شیخی یالقوز آغاجی و بابایی	۱۴۰۱	نقش ارزش های دینی در تقویت همبستگی و همکاری دانش آموزان	تجربه یادگیری شاد و معنادار، حس رضایت‌مندی شناختی و شادی ناشی از پیشرفت را به همراه دارد.
۱۱	جانفدای برآبادی و شهیدی مزرعه شیخ	۱۴۰۱	تحلیل نقش آموزش معارف اسلامی در تقویت هویت دینی و ملی دانش‌آموزان	برای بهبود و ارتقاء کیفیت این آموزش ها، نیاز به برنامه ریزیهای دقیق و جامع در زمینه های مختلف از جمله به روز کردن محتوای درسی، تربیت معلمان متخصص، ایجاد فضای مناسب آموزشی و توجه به نیازها و شرایط فرهنگی و اجتماعی دانش آموزان وجود دارد
۱۲	بیات	۱۴۰۱	نقش معارف و مناسک شیعی در ایجاد همبستگی اجتماعی با استفاده از رویکرد جماعت‌گرایی	معارف و مناسک شیعی با تقویت هویت جمعی، ایجاد احساس تعلق، افزایش مشارکت اجتماعی و پیوند عاطفی میان افراد، نقش مهمی در شکل‌گیری و پایداری همبستگی اجتماعی دارند.
۱۳	منصوری و سلیمانی خشاب	۱۴۰۱	ارزیابی و نقش هویت های دینی و ملی در هویت انقلابی دانش آموزان نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران	اگر شناخت از دین یا تعلق عاطفی نسبت به دین بیشتر باشد، نمی توان گفت قطعا هویت انقلابی مطلوب است؛ اما اگر عمل نسبت به دین تحقق یابد، هویت انقلابی در سطح مطلوبی خواهد بود
۱۴	جعفر دانشور بلهریان	۱۴۰۰	بررسی احکام فقهی جشنها و مراسم شادی نوپیدا در ایران	بسیاری از فقها پس از شیخ طوسی در مصاحبه پیروی از او در بیشتر کتاب‌های فقهی و ادعیه، این روایت را نقل کرده و به استصحاب برخی اعمال در روز نوروز اشاره کرده‌اند. از این رو، در میان فقیهان شیعه بحث‌هایی درباره اعتبار سند روایت معلی بن خنس و میزان استناد فقهی به آن در تعیین آداب و اعمال نوروز مطرح شده است.
۱۵	اوستادی قلعه جوق	۱۴۰۰	تبیین آسیب ها و تهدیدهای ناشی از فضای مجازی در تربیت دینی دانش آموزان مقطع متوسطه شهر تهران و ارایه راهکارها از دیدگاه کارشناسان و مربیان پرورشی	مهم‌ترین آسیب‌های تربیت دینی شامل سستی اعتقادات، دوری از فرائض، جایگزینی ارزش‌های غیردینی و کاهش حمیت دینی است. فضای مجازی ذاتاً خنثی است و باید با رویکردی راهبردی، همزمان فرصت‌ها و تهدیدهای آن را مدیریت کرد.
۱۶	هاشمی علی آبادی و قنبری	۱۳۹۹	نقش پرورش عزت نفس در کودکان بر شکل‌گیری هویت دینی با تکیه بر آیات و روایات	جهت شکل‌گیری باورهای بنیادین اعتقادی، گرایش های متعالی و رفتارهای دین مدارانه باید از کودکی عزت نفس و احساس ارزشمندی را در وجود کودک تقویت و رشد داد.
۱۷	استیری	۱۳۹۸	«تحلیل محتوی»- هویت ملی و دینی در سروده های شاعران زن برگزیده سه دهه نخست انقلاب اسلامی	مؤلفه‌های هویت ملی و دینی در شعر شاعران انقلاب اسلامی و دفاع مقدس بازتاب گسترده‌ای داشته و در تقویت احساس تعلق، تعهد ملی و باورهای دینی نقش مؤثری ایفا کرده‌اند.
۱۸	اکبرپوران و رضایی	۱۳۹۷	مروری بر سیاست شادی/ نشاط در مدارس ایران از ایده تا اجرا.	در ساختار معنایی نظام آموزشی، شادی یکی از عواطف خنثی بشری است که در نتیجه انتخاب انسان می تواند وسیله ای برای نیل به کمال و یا مانعی بر سر راه آن باشد.
۱۹	وارن و همکاران	۲۰۲۵	نقش آیین ها و مناسک در سلامت فردی و اجتماعی	آیین‌ها فراتر از حوزه مذهب، ابزارهای کارآمدی در زندگی مدرن هستند که از طریق ایجاد نظم جمعی و تقویت حس تعلق، به بهبود سلامت روان و انسجام اجتماعی کمک می‌کنند.
۲۰	میوا	۲۰۲۵	شادی های کوچک اما قطعی در زندگی روزمره و ارتباط آن با بهزیستی روانی	تجربه هایی مانند ارتباط با طبیعت، روابط اجتماعی نزدیک، سرگرمی و لحظات آرامش فردی چگونه با سلامت روان و احساس رضایت از زندگی مرتبط هستند.

۲۱	کایتا	۲۰۲۵	همبستگی اجتماعی در رسانه های اجتماعی در دوران بحران های چندگانه	شبکه های اجتماعی می توانند بستری برای شکل گیری همدلی، حمایت جمعی و کنش اجتماعی باشند، هر چند در برخی شرایط ممکن است باعث افزایش شکاف های اجتماعی نیز شوند.
۲۲	لی	۲۰۲۳	شادی و رابطه آن با رشد اقتصادی	شادی موجب گسترش ظرفیت تفکر و اقدام می شود که منابع روان شناختی، جسمی، و اجتماعی بلندمدت می سازد؛ در نتیجه خلاقیت و نوآوری را تحریک کرده و بهره وری کار را بهبود می بخشد.
۲۳	جی و همکاران	۲۰۱۶	هویت مذهبی و رفتار اقتصادی	ما با استفاده از آزمایش های آزمایشگاهی دریافتیم که «زمینه سازی ها» Primes باعث برجسته شدن مذهب می شوند، موجب می گردند تا سوژه ها بیشتر با مذهب خود هم ذات پنداری کرده و این امر بر انتخاب های اقتصادی آن ها تأثیر می گذارد.
۲۴	دینگلی جی	۲۰۰۸	مقاله تفسیری معاصر درباره دورکیم و ملی گرایی	حس هویت مشترکی که ملی گرایی بر آن تکیه دارد، در غیاب همبستگی اجتماعی درونی قابل حفظ نیست. دین و ملی گرایی هر دو از طریق وجدان جمعی دورکیمی عمل می کنند و مشروعیت و اقتدار را برای جامعه فراهم می سازند.
۲۵	گیرتز	۱۹۷۳	دین به مثابه نظام فرهنگی	دین نظامی از نمادهاست که اعمال انسانی را با نظم کیهانی هماهنگ می کند و تصاویر این نظم را بر تجربه انسانی فراقلمی می نماید.

یافته ها

جدول ۱ مروری بر محور های کلیدی یافته های پژوهشی در باب نقش مراسم و آیین های دینی در تقویت همبستگی در مدارس

محور های کلیدی مرتبط با پیشینه های داخلی و خارجی بر اساس دیدگاه نویسندگان	مکانیسم اثرگذاری چگونه عمل می کند؟	پیامد رفتاری در دانش آموزان	یافته نهایی (خروجی علمی)
جو مشارکتی مدرسه	فراهم شدن فرصت برای همکاری، همیاری و نقش آفرینی فعال دانش آموزان	افزایش مشارکت در کلاس، مسئولیت پذیری، تعامل سازنده با همسالان	جو مشارکتی مدرسه با افزایش شادی و رضایت دانش آموزان همراه است.
تعاملات مثبت میان اعضای مدرسه	دریافت حمایت عاطفی و اجتماعی، کاهش احساس طردشدگی و انزوا	بهبود روابط بین فردی، کاهش تعارض، افزایش رفتارهای دوستانه	تعاملات مثبت در مدرسه، شادی و بهزیستی روانی دانش آموزان را تقویت می کند.
تعاملات مثبت و انتقال ارزش های فرهنگی	ایجاد الگوسازی مثبت توسط معلمان و همسالان در انتقال ادبیات و هنر	تقویت حس افتخار و تعلق به هویت ملی	تعاملات مثبت مدرسه ای، نرخ درونی سازی میراث فرهنگی را بالا می برد.
هویت ملی و میراث فرهنگی	آشناسازی با نمادها و ایجاد درک از اهمیت پاسداری از فرهنگ	تقویت احساس تعلق و تعهد به هویت ملی.	آموزش هویت محور، دانش آموز را به پاسدار میراث فرهنگی تبدیل می کند.
همبستگی اجتماعی و عدالت	کاهش تبعیض و بازتولید سرمایه های فرهنگی.	افزایش اعتماد به دیگران و پیوندهای اجتماعی.	تحقق عدالت، پیش شرط اصلی افزایش همبستگی اجتماعی است.
مراسم و آیین های دینی و همبستگی اجتماعی در مدرسه	ارتقای تعاملات و پیوند میان معلمان و دانش آموزان	افزایش مشارکت جمعی، همکاری، احترام متقابل، کاهش تعارضات و تقویت رفتارهای مسئولانه.	آیین های دینی؛ عامل همبستگی و تقویت روابط مدرسه ای
ارتباط هویت دینی، خودپنداره و معنای زندگی	کاهش اضطراب و هویت بخشی دینی، منجر به خودشناسی می شود.	ثبات رفتاری، آرامش ذهنی و تصمیم گیری هدفمند کم خطر.	هویت دینی و خودشناسی، معنای زندگی را تسهیل می کند.
تعلق اجتماعی	حذف دانش آموزان محروم از تعاملات و گروه های آنالین	انزوا، کاهش مشارکت گروهی و دوری از مدرسه	فرسایش همبستگی و انسجام میان دانش آموزان.
آموزش ارزش های دینی	یادگیری ارزش های مشترک، عامل رفتار هماهنگ و اخلاقی	همکاری بیشتر، احترام متقابل، کاهش تعارضات و پرخاشگری.	اشتراک ارزش ها، انسجام اجتماعی در مدرسه را افزایش می دهد.

پیامد کلی: همبستگی در مدرسه	محیط امن و حمایتی برای تعلق و ارزشمندی.	افزایش روحیه تیمی، همکاری سازنده، وفاداری به مدرسه و کاهش رفتارهای ضد اجتماعی.	مدرسه عادلانه، بستری برای پرورش شهروندان مسئول و همبسته است.
شادابی معنوی (ارتباط و معنا)	تقویت تأمل، سپاسگزاری و درک زیبایی‌های هستی	آرامش، کاهش اضطراب، خودشناسی و حس وحدت	شادابی معنوی، تقویت‌کننده معنا، ارتباط و همبستگی متعالی.
پیامد نهایی: همبستگی پایدار در مدرسه	محیط عادلانه و یادگیری جذاب، جامعه‌ای پویا می‌سازد	وفاداری، همکاری و مشارکت؛ کاهش انزوا و پرخاشگری	عدالت و یادگیری شاد، همبستگی پایدار مدرسه است
برنامه‌ریزی دقیق و جامع آموزشی	به‌روزرسانی محتوا، مهارت معلمان، محیط مطلوب و انطباق فرهنگی.	افزایش انگیزه، مشارکت، ارزشمندی و کاهش بیگانگی	برنامه‌ریزی جامع آموزشی، تعلق و همبستگی را تقویت می‌کند.
تبیین و ترویج مشترکات هویتی و ارزشی	ارزش‌های شیعی، پایه‌گذار رفتار اخلاقی و درک متقابل	فهم ارزش‌های مشترک، رفتارهای همدلانه و مسئولیت‌پذیری جمعی	ارزش‌های شیعی، موجب درک متقابل و تقویت همبستگی
عمل به دین در مدرسه	تبدیل باورهای دینی به کنش، زمینه‌ساز اعتماد و همدلی	مشارکت، همدلی و مسئولیت‌پذیری، کاهش‌دهنده رفتارهای واگرایانه.	تحقق عملی دین، هویت انقلابی و همبستگی می‌آفریند
اعمال نوروزی و هویت جمعی	ترویج سنت‌های دینی-فرهنگی، تعلق و هویت جمعی می‌آفریند.	همدلی و مشارکت در آیین‌های نوروزی مدرسه و جامعه.	تبیین آداب نوروزی در مدرسه برای تقویت همبستگی دانش‌آموزان
تقویت همبستگی از طریق تعاملات دیجیتال هدفمند	تقویت تعاملات دینی و علمی در فضای مجازی مدرسه	افزایش مشارکت، تعلق و تبادل نظر محترمانه در مدرسه.	استفاده هوشمند از فضای مجازی برای همبستگی دانش‌آموزان.
عزت نفس و پایه‌های دین‌مداری	احساس ارزشمندی، پایه پذیرش آموزه‌ها و کنشگری دینی دانش‌آموزان	پذیرش ارزش‌ها، مشارکت معنوی و مسئولیت‌پذیری اخلاقی دانش‌آموزان	عزت نفس، زیربنای شکل‌گیری باورها و رفتارهای دینی
نقش ادبیات حماسی در تقویت همبستگی و تعهد	معرفی الگوها و اهداف مشترک برای ترویج ایثار	تقویت ایثار، همکاری و حمایت از همسالان در مدرسه	ادبیات حماسی، تعهد و همبستگی را تقویت می‌کند.
همبستگی به عنوان بستری برای «شادی جمعی»	فعالیت گروهی و شادی برای کاهش تعارض و همبستگی	تقویت کار تیمی و پیوند عاطفی در مدرسه	شادی جمعی در مدرسه، عامل انسجام اجتماعی است.
تحریک خلاقیت و نوآوری در فعالیت‌های گروهی	شادی، انرژی روانی و نوآوری جمعی دانش‌آموزان را تقویت می‌کند	مشارکت در پروژه‌های نوآورانه و فعالیت‌های گروهی سازنده.	شادی، نوآوری را لذت‌بخش و همبستگی‌آفرین می‌کند
تقویت هم‌ذات‌پنداری و کاهش بیگانگی	مذهب، مرزهای گروهی را به همبستگی دینی بدل می‌کند	تقویت همکاری و امنیت، کاهش ناهنجاری در گروه‌ها.	هم‌ذات‌پنداری با یکپارچگی هویتی، همبستگی را تقویت می‌کند.
تثبیت همبستگی از طریق وجدان جمعی	دین و ملی‌گرایی؛ زبان مشترک اخلاقی برای دانش‌آموزان	تقویت مسئولیت‌پذیری و پابندی به هنجارهای جمعی مدرسه	وجدان جمعی دینی‌ملی، عامل انسجام جامعه مدرسه‌ای است
تثبیت همبستگی از طریق «زبان نمادین» مشترک	نمادها، تجربیات فردی را به معنای جمعی پیوند می‌دهند	تقویت همدلی و هویت جمعی با نمادهای مشترک	نمادها، تجربه‌های فردی را به همبستگی جمعی بدل می‌کنند
باز تعریف هویت در بستر پیوند "با" دیگری	تعامل اخلاقی، هویت دانش‌آموز را به «من مسئول» می‌رساند	تغییر رقابت به هم‌زیستی، مسئولیت‌پذیری و تعلق اخلاقی است	رشد هویت و همبستگی در گرو تعامل اخلاقی است
تقویت همبستگی از طریق آیین‌های مدرن	تکرار رفتارهای نمادین و ایجاد تجربیات مشترک برای برقراری نظم جمعی و حس تعلق	افزایش مشارکت، بهبود تعاملات گروهی و کاهش تعارضات بین فردی	انسجام اجتماعی - سلامت روان
«تجربه‌های مثبت؛ عامل ارتقای بهزیستی و همبستگی مدرسه‌ای	تجربه‌های مشترک: افزایش همدلی، کاهش استرس و تعلق	همکاری گروهی، بهبود روابط و ارتقای تعلق مدرسه‌ای.	همبستگی اجتماعی-بهزیستی روانی

جدول ۲ مروری بر محور های کلیدی یافته های پژوهشی در باب نقش مراسم و آیین های دینی در تقویت شادی در مدارس

محورهای کلیدی مرتبط با پیشینه های داخلی و خارجی بر اساس دیدگاه نویسندگان	مکانیسم اثرگذاری چگونه عمل می کند؟	پیامد رفتاری در دانش آموزان	یافته نهایی (خروجی علمی)
ایجاد جو مشارکتی فرهنگی	تبدیل ارزش های فرهنگی به تجربه های لذت بخش در مدرسه	کاهش انزوا و افزایش همبستگی میان دانش آموزان	جو مشارکتی پیرامون موضوعات ملی، پیوند عاطفی و شادی را تقویت می کند.
تکامل وجودی و یادگیری	گسترش ظرفیت های تفکر، اقدام و منابع روان شناختی.	رشد همه جانبه (جسمی، شناختی، عاطفی، اخلاقی و معنوی).	شادی، محرک اصلی تکامل ابعاد وجودی و بهره وری دانش آموز است.
محیط و اقلیم مدرسه	ایجاد امنیت روانی و کاهش تنش های محیطی	افزایش تمرکز، انگیزه درونی و کیفیت یادگیری.	ویژگی های مثبت محیط مدرسه، سطح شادی و خلاقیت را ارتقا می دهد.
خودپنداره و معنای زندگی	ایجاد پیوند میان هویت فردی و معنای هستی.	افزایش معنای زندگی و کاهش بلاتکلیفی.	وضوح در خودپنداره و هویت دینی، منجر به معنای زندگی می شود.
پیش شرط های باور دینی	ایجاد احساس ارزشمندی به عنوان زیربنای گرایش های متعالی.	شکل گیری رفتارهای دین مدارانه و باورهای مستحکم.	ارتقای عزت نفس، پیش شرط شکل گیری باورهای دینی و اخلاقی است.
خودارزشی و باور	تبدیل تأییدات بیرونی (معلم/مدرسه) به باور درونی به توانمندی.	افزایش جرأت مندی، مشارکت فعال و کاهش اضطراب اجتماعی.	عزت نفس بالا، شرط لازم برای تبدیل آموزش به باور (هویت) است.
زیست بوم عاطفی مدرسه	محیط دوستانه با کاهش استرس، پاداش مغزی فعال می کند	شادی مدرسه، انگیزه، یادگیری و خلاقیت را ارتقا می دهد	شادی مدرسه؛ میانجی ارتقای یادگیری، انگیزه و خلاقیت
هویت دینی	معنابخشی و تکیه گاه وجودی در برابر چالش های زندگی	افزایش امیدواری، نوع دوستی و تعهد به ارزش های اخلاقی.	ارتقای معنای زندگی به عنوان هسته مرکزی شادی اصیل.
شکاف در تعاملات همسالان	محرومیت از فضای مدرن دوستی، شبکه ها و بازی ها.	احساس تنهایی، «جاماندگی» و ناامیدی در تعاملات غیررسمی.	کاهش نشاط جمعی و احساس تعلق به گروه همسالان.
آموزش ارزش های دینی (اخلاق مداری)	تعریف ارزش هایی نظیر بخشش، نوع دوستی و احترام به خود و دیگران.	افزایش رفتارهای جامعه پسند و کاهش خشم و کینه توزی در مدرسه.	شادی به مثابه لذت ناشی از رابطه سالم با دیگران.
پیامد کلی: شادی در مدرسه	فضای امن و عادلانه برای دیده و شنیده شدن.	افزایش انگیزه، شادکامی پایدار و مشارکت فعال مدرسه ای	مدرسه عادلانه؛ بستری برای شادی و رضایت روانی.
شادابی شناختی (کنجکاوی و یادگیری لذت بخش)	کلاس خلاق با روش های جذاب و حل مسئله لذت بخش	افزایش اشتیاق و خودکارآمدی؛ کاهش اضطراب و تجربه موفقیت	یادگیری شاد، رضایت مندی شناختی و شادی پیشرفت می آورد
یافته نهایی: شادی به مثابه شکوفایی وجودی	شکوفایی ظرفیت ها در یادگیری، جوهره شادی پایدار است	«یادگیری مستمر، رشد فردی، مسئولیت پذیری و آینده نگری مثبت»	«مدرسه شاد: بستری برای یادگیری معنادار و شکوفایی دانش آموزان»
فضای آموزشی ایمن و منعطف	«محیط یادگیری امن، مجهز و سرشار از پذیرش»	«تمایل به حضور، مشارکت، خلاقیت، آرامش و رضایت»	«محیط امن و آرام، یادگیری را شاد می کند»
معارف و مناسک شیعی (در چارچوب مدرسه)	«هویت جمعی، مناسک مشترک و پیوند عاطفی، شادی آفرینند»	«شادی دینی، همکاری، دوستی و کاهش رفتارهای منفی»	«معارف شیعی در مدرسه؛ افزایش دهنده شادی و رضایت»
عمل دینی در مدرسه	«تجلی ارزش های دینی در دانش آموزان، عامل شادابی مدرسه»	«لبخند، تعامل، همکاری، آرامش و مشارکت گروهی شاد»	«عمل دینی با تقویت روابط و معنا، شادی آفرین است»
جشن نوروز و تجربه شادمانی	«جشن نوروز با آداب دینی، شادی آفرین و امیدبخش»	حضور فعال و شاد در مدرسه با رفتار دوستانه و رضایت	افزایش نشاط دانش آموزان با برگزاری مراسم نوروزی منطبق بر فقه
تقویت شادی از طریق تعاملات مجازی هدفمند	تقویت تعامل، مهارت های اجتماعی و ارتباطات شاد در فضای مجازی	مشارکت گروهی، شادکامی، روابط دوستانه و کاهش انزوا	استفاده هدفمند از فضای مجازی برای افزایش شادی دانش آموزان
شادی ناشی از هویت دینی و خودباوری	باور دینی، مسئولیت پذیری مثبت و آموزه ها، زمینه ساز شادکامی هستند	نگاه مثبت، انگیزه، تاب آوری و تجربه شادی درونی	هویت دینی و عزت نفس، منبع شادی پایدار دانش آموزان است

ارتقای شادی از طریق «احساس تعلق»	شعر با کاهش انزوا و ایجاد امنیت، شادی بخش است.	مشارکت گروهی، کاهش انزوا و ایجاد پیوند صمیمانه	هویت مشترک حماسی، شادی آفرین و کاهنده تنش مدارس
استفاده از شادی به عنوان ابزار «همبستگی»	خلق شادی جمعی برای تثبیت همکاری و همدلی	افزایش همکاری، کاهش رقابت مخرب و تقویت انسجام دانش آموزی	تبدیل شادی فردی به جمعی، زمینه ساز کمال است.
ارتقای ظرفیت های شناختی برای همکاری هوشمند	شادی باعث گسترش افق ذهنی و تفکر سیستمی است	بهبود حل مسئله، درک دیدگاه و کاهش خودمحوری	شادی با گسترش تفکر، دانش آموز را جمع گرا می کند
تبدیل هویت به منبع معنا	تعلق دینی و ملی، اضطراب فردی را می کاهد.	افزایش رضایت، کاهش انزوا و امید به آینده	هویت های مشترک، شادی را به رضایت وجودی تبدیل می کنند
هماهنگی رفتار با نظم کیهانی به عنوان منبع شادی	هماهنگی رفتار با نظم جهان، لذت بخش است.	ترویج رفتار اخلاقی، کاهش اضطراب و شادی درست کاری	شادی پایدار حاصل هماهنگی با نظم کیهانی است
رابطه میان اخلاق، هویت و شادمانی	پیوند شادی با اخلاق، هویت کنشگر اخلاقی می سازد	عزت نفس و رفتار اخلاقی خودجوش، بر پایه ارزش ها	شادی اخلاقی، نتیجه ی زیستن ارزشمند و بازتعریف هویت است
آیین های جمعی، تعلق، تجربه مشترک و نشاط مدرسه را تقویت می کنند.	آیین های شاد جمعی، هویت گروهی و نظم اجتماعی را تقویت می کنند.	مشارکت مدرسه، تعلق، روابط اجتماعی و روحیه شاد را افزایش می دهد	شادی دانش آموزان - انسجام اجتماعی
تجربه های مثبت روزمره، شادی و بهزیستی مدرسه را افزایش می دهند	افزایش شادی، تعاملات، حمایت عاطفی و رضایت دانش آموزان.	افزایش نشاط، مشارکت، روابط بهتر و رضایت آموزشی.	شادی دانش آموزان - بهزیستی روانی
نقش شبکه های اجتماعی در همدلی، حمایت و شادی دانش آموزان.	فضای ارتباطی، تعلق و هیجانات مثبت؛ گاه اختلاف آفرین	افزایش تعامل، مشارکت، روحیه مثبت و شادی مدرسه.	شادی دانش آموزان - تعامل اجتماعی

تحلیل و تبیین یافته ها

یافته های این پژوهش نشان می دهد که مراسم و آیین های مذهبی در مدارس نقشی مؤثر در تقویت همبستگی اجتماعی و ارتقای شادکامی و بهزیستی دانش آموزان دارند. این نتیجه را می توان چنین تبیین کرد که حضور دانش آموزان در یک فضای جمعی، منظم و مبتنی بر ارزش های مشترک، احساس تعلق و پیوند اجتماعی را در آنان افزایش می دهد. از سوی دیگر، آیین های مذهبی با ایجاد نظم عاطفی و معنوی در محیط مدرسه، زمینه ای برای کاهش اضطراب و تنش های روانی فراهم می کنند و همین امر به بهبود وضعیت هیجانی و رضایت مندی دانش آموزان کمک می کند. از منظر تربیتی و روان شناختی، این مراسم تنها یک فعالیت نمادین نیستند، بلکه می توانند به تقویت هویت دینی و فرهنگی دانش آموزان منجر شوند. زمانی که دانش آموزان در یک بستر ارزشی مشترک مشارکت می کنند، احساس معنا، هدفمندی و انسجام در آنان افزایش می یابد. همچنین، این آیین ها با تقویت تعاملات مثبت میان دانش آموزان و معلمان، روابط انسانی در مدرسه را بهبود می بخشد و فضای آموزشی را از حالت صرفاً درسی، به محیطی حمایت گر و رشد دهنده تبدیل می کنند. بنابراین، یافته ها نشان می دهد که این مراسم می توانند فراتر از یک برنامه مناسبتی، به عنوان ابزاری برای ارتقای سرمایه اجتماعی مدرسه عمل کنند. با این حال، نتایج پژوهش حاکی از آن است که اثربخشی این برنامه ها به شرایط اجرایی نیز وابسته است. عواملی مانند کمبود منابع، یا تفاوت های فرهنگی و مذهبی ممکن است از میزان تأثیرگذاری این مراسم بکاهند. بنابراین، برای بهره گیری مؤثر از این ظرفیت تربیتی، لازم است اجرای این برنامه ها با برنامه ریزی دقیق، توجه به تنوع مخاطبان، و تأمین منابع لازم همراه باشد. در مجموع، می توان نتیجه گرفت که مراسم مذهبی در مدرسه، در صورت اجرای سنجیده و هدفمند، می توانند در شکل دهی به محیطی مثبت، همدلانه و هویت ساز برای دانش آموزان نقش مهمی ایفا کنند. افزون بر این، نتایج پژوهش نشان می دهد که برگزاری آیین های مذهبی در محیط مدرسه می تواند به تقویت سرمایه اجتماعی در میان دانش آموزان منجر شود. مشارکت جمعی در این مراسم، فرصت تعامل، همدلی و همکاری را میان دانش آموزان افزایش می دهد و به شکل گیری روابط اجتماعی مبتنی بر اعتماد و احترام متقابل کمک می کند. چنین فضایی سبب می شود دانش آموزان احساس کنند بخشی از یک جامعه مشترک هستند و این احساس تعلق، نقش مهمی در افزایش انسجام گروهی و کاهش احساس انزوا در محیط مدرسه دارد. از سوی دیگر، یافته ها نشان می دهد که این آیین ها می توانند به بهبود انگیزش تحصیلی دانش آموزان نیز کمک کنند. ایجاد فضای معنوی و مثبت در مدرسه، زمینه ای را فراهم می کند که دانش آموزان با نگرش مطلوب تری به فرآیند یادگیری نگاه کنند.

همچنین حضور معلمان در این برنامه‌ها و تعامل نزدیک‌تر آنان با دانش‌آموزان، می‌تواند رابطه آموزشی را از حالت رسمی و صرفاً آموزشی خارج کرده و آن را به رابطه‌ای انسانی‌تر و حمایت‌گرا تبدیل کند. این امر در نهایت می‌تواند به افزایش مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های آموزشی و ارتقای کیفیت یادگیری منجر شود. در نهایت، تبیین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که کارکرد آیین‌های مذهبی در مدارس صرفاً به جنبه‌های دینی محدود نمی‌شود، بلکه دارای ابعاد اجتماعی، روان‌شناختی و تربیتی گسترده‌ای است. این مراسم با ایجاد فضای معنوی، تقویت تعاملات اجتماعی و افزایش احساس هویت مشترک، می‌توانند نقش مهمی در ارتقای سلامت روانی و اجتماعی دانش‌آموزان ایفا کنند. از این رو، توجه نظام آموزشی به طراحی و اجرای هدفمند این برنامه‌ها می‌تواند به عنوان یکی از راهکارهای مؤثر برای بهبود کیفیت محیط مدرسه و تقویت رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان مورد توجه قرار گیرد.

بحث

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که میان مراسم و آیین‌های مذهبی در مدرسه با همبستگی اجتماعی و شادکامی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد. این نتیجه را می‌توان در چارچوب نظریه‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی مرتبط با کارکرد آیین‌های جمعی تبیین کرد. آیین‌های مذهبی به‌عنوان کنش‌های جمعی نمادین، بستری برای ایجاد احساس تعلق، همدلی و هم‌هویتی در میان اعضای یک گروه فراهم می‌کنند. هنگامی که دانش‌آموزان در فضایی مشترک و مبتنی بر ارزش‌ها و باورهای فرهنگی و دینی گرد هم می‌آیند، تجربه‌ای مشترک از معنا و هویت اجتماعی شکل می‌گیرد که می‌تواند پیوندهای اجتماعی میان آنان را تقویت کند. از این منظر، مراسم مذهبی در مدرسه نه تنها یک فعالیت فرهنگی یا آموزشی، بلکه سازوکاری اجتماعی برای تقویت روابط بین‌فردی و ایجاد انسجام در میان دانش‌آموزان محسوب می‌شود. در تبیین ارتباط میان آیین‌های مذهبی و همبستگی اجتماعی می‌توان به این نکته اشاره کرد که فعالیت‌های جمعی، به‌ویژه زمانی که با عناصر نمادین، عاطفی و ارزشی همراه باشند، زمینه ایجاد اعتماد و تعامل مثبت را میان افراد افزایش می‌دهند. دانش‌آموزانی که در چنین برنامه‌هایی مشارکت می‌کنند، فرصت بیشتری برای تجربه همکاری، همدلی و هم‌فکری با یکدیگر پیدا می‌کنند. این فرآیند به شکل‌گیری شبکه‌های ارتباطی مثبت در محیط مدرسه منجر می‌شود و احساس نزدیکی و همبستگی میان اعضای گروه را تقویت می‌کند. در واقع، آیین‌های مذهبی می‌توانند به عنوان یک عامل انسجام‌بخش عمل کرده و با کاهش فاصله‌های اجتماعی میان دانش‌آموزان، فضای مدرسه را به محیطی همدلانه‌تر و مشارکتی‌تر تبدیل کنند. از سوی دیگر، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که حضور در این آیین‌ها می‌تواند به افزایش سطح شادکامی و بهزیستی روان‌شناختی دانش‌آموزان نیز منجر شود. شادکامی در محیط آموزشی تا حد زیادی تحت تأثیر کیفیت روابط اجتماعی، احساس امنیت روانی و تجربه هیجان‌های مثبت قرار دارد. مراسم مذهبی معمولاً با فضایی معنوی، آرامش‌بخش و امیدآفرین همراه است و همین ویژگی‌ها می‌تواند به کاهش فشارهای روانی و استرس‌های روزمره دانش‌آموزان کمک کند. در چنین فضایی، دانش‌آموزان فرصتی می‌یابند تا علاوه بر مشارکت در یک تجربه جمعی معنادار، احساس آرامش، امید و رضایت درونی را نیز تجربه کنند که این امر در نهایت به ارتقای سطح شادکامی آنان منجر می‌شود. همچنین می‌توان استدلال کرد که همبستگی اجتماعی و شادکامی دو متغیر به هم پیوسته هستند که یکدیگر را تقویت می‌کنند. زمانی که دانش‌آموزان در محیط مدرسه احساس تعلق و پذیرش اجتماعی داشته باشند، احتمال تجربه هیجان‌های مثبت و رضایت از زندگی افزایش می‌یابد. برعکس، نبود روابط اجتماعی مثبت و احساس انزوا می‌تواند به کاهش شادکامی و افزایش مشکلات روانی منجر شود. از این رو، آیین‌های مذهبی که زمینه تعامل و نزدیکی اجتماعی را فراهم می‌کنند، به طور غیرمستقیم نیز می‌توانند در ارتقای شادکامی دانش‌آموزان نقش داشته باشند. این یافته با دیدگاه‌هایی همسو است که بر نقش سرمایه اجتماعی و روابط حمایتی در افزایش سلامت روانی و رضایت از زندگی تأکید دارند. علاوه بر این، آیین‌های مذهبی در محیط مدرسه می‌توانند به تقویت هویت فردی و جمعی دانش‌آموزان کمک کنند. هویت دینی و فرهنگی زمانی تقویت می‌شود که افراد در قالب فعالیت‌های مشترک، ارزش‌ها و باورهای مشترک خود را تجربه و بازتولید کنند. مشارکت در مراسم مذهبی می‌تواند احساس معناداری، هدفمندی و تعلق به یک سنت فرهنگی و اجتماعی را در دانش‌آموزان تقویت کند. چنین احساسی نه تنها موجب افزایش انسجام اجتماعی در میان دانش‌آموزان می‌شود، بلکه به شکل‌گیری نگرش مثبت نسبت به محیط مدرسه و فعالیت‌های آموزشی نیز کمک می‌کند. در نتیجه، دانش‌آموزان

مدرسه را صرفاً به عنوان مکانی برای آموزش رسمی در نظر نمی گیرند، بلکه آن را فضایی برای رشد اجتماعی، فرهنگی و معنوی خود می دانند. از منظر تربیتی نیز می توان گفت که برگزاری هدفمند آیین های مذهبی در مدارس، فرصتی برای تقویت ارزش های اخلاقی و اجتماعی در میان دانش آموزان فراهم می کند. این مراسم معمولاً با پیام هایی همچون همدلی، همکاری، احترام متقابل و مسئولیت پذیری همراه هستند. انتقال چنین ارزش هایی در قالب تجربه های جمعی و عاطفی، می تواند تأثیر عمیق تری بر نگرش و رفتار دانش آموزان داشته باشد. زمانی که دانش آموزان این ارزش ها را در عمل و در تعامل با دیگران تجربه می کنند، احتمال درونی سازی آن ها افزایش می یابد و این امر به شکل گیری روابط اجتماعی سالم تر در محیط مدرسه کمک می کند. با این حال، باید توجه داشت که تأثیرگذاری این آیین ها تا حد زیادی به نحوه طراحی و اجرای آن ها بستگی دارد. اگر این برنامه ها بدون برنامه ریزی مناسب یا بدون توجه به نیازها و تفاوت های فرهنگی دانش آموزان برگزار شوند، ممکن است کارکرد مطلوب خود را از دست بدهند. در مقابل، زمانی که این مراسم با رویکردی مشارکتی، جذاب و متناسب با ویژگی های سنی و فرهنگی دانش آموزان اجرا شوند، می توانند به شکل مؤثری در تقویت همبستگی اجتماعی و افزایش شادکامی آنان نقش داشته باشند. بنابراین، لازم است مدیران و برنامه ریزان آموزشی در طراحی این برنامه ها به ابعاد روان شناختی، اجتماعی و فرهنگی آن توجه ویژه ای داشته باشند. در مجموع، نتایج پژوهش حاضر نشان می دهد که آیین های مذهبی در مدارس می توانند به عنوان یکی از عوامل مؤثر در تقویت همبستگی اجتماعی و ارتقای شادکامی دانش آموزان مطرح شوند. این آیین ها با ایجاد فضای معنوی، تقویت تعاملات اجتماعی و افزایش احساس تعلق به گروه، زمینه مناسبی برای رشد اجتماعی و روانی دانش آموزان فراهم می کنند. بنابراین، توجه به این ظرفیت فرهنگی و تربیتی در نظام آموزشی می تواند به بهبود کیفیت محیط مدرسه و ارتقای سلامت روانی و اجتماعی دانش آموزان کمک کند. اجرای برنامه های مذهبی به صورت هدفمند و همراه با مشارکت فعال دانش آموزان، می تواند به ایجاد محیطی پویا، همدلانه و حمایت گر در مدارس منجر شود؛ محیطی که در آن دانش آموزان علاوه بر کسب دانش، فرصت تجربه روابط اجتماعی مثبت و احساس رضایت و شادکامی را نیز به دست آورند.

جمع بندی و نتیجه گیری

جمع بندی یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد که مراسم و آیین های مذهبی در محیط مدرسه می توانند نقش قابل توجهی در تقویت همبستگی اجتماعی و ارتقای شادکامی دانش آموزان ایفا کنند. این آیین ها به دلیل ماهیت جمعی، ارزشی و فرهنگی خود، زمینه ای مناسب برای ایجاد تعاملات مثبت میان دانش آموزان فراهم می کنند. مشارکت در چنین برنامه هایی موجب می شود دانش آموزان تجربه ای مشترک از حضور در یک فضای معنادار و ارزش محور داشته باشند و این تجربه مشترک به افزایش احساس تعلق، همدلی و همکاری در میان آنان منجر می شود. در نتیجه، روابط اجتماعی در محیط مدرسه تقویت شده و زمینه شکل گیری فضایی صمیمانه تر و حمایت گرانه تر برای یادگیری و رشد دانش آموزان فراهم می گردد. از سوی دیگر، نتایج پژوهش نشان داد که آیین های مذهبی می توانند در ارتقای شادکامی و بهزیستی روان شناختی دانش آموزان نیز مؤثر باشند. فضای معنوی و آرامش بخشی که در این مراسم ایجاد می شود، می تواند به کاهش فشارهای روانی، افزایش امید و تقویت

احساس رضایت درونی دانش‌آموزان کمک کند. هنگامی که دانش‌آموزان در محیطی قرار می‌گیرند که در آن علاوه بر آموزش رسمی، فرصت تجربه تعاملات اجتماعی مثبت و فعالیت‌های معنوی نیز فراهم است، احساس امنیت روانی و رضایت از محیط مدرسه در آنان افزایش می‌یابد. این امر نه تنها به بهبود وضعیت هیجانی دانش‌آموزان کمک می‌کند، بلکه می‌تواند بر نگرش آنان نسبت به مدرسه و فرآیند یادگیری نیز تأثیر مثبت بگذارد. همچنین بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد که همبستگی اجتماعی و شادکامی دو متغیر مرتبط و تقویت‌کننده یکدیگر هستند. هرچه میزان انسجام و روابط مثبت میان دانش‌آموزان بیشتر باشد، احساس رضایت و شادکامی آنان نیز افزایش می‌یابد. در مقابل، محیط‌های آموزشی که در آن‌ها تعاملات اجتماعی ضعیف یا احساس تعلق پایین است، معمولاً با کاهش شادکامی و افزایش احساس تنهایی یا ناراضی همراه هستند. از این رو، فعالیت‌هایی که بتوانند تعامل، همکاری و تجربه‌های مثبت مشترک را در میان دانش‌آموزان افزایش دهند، به طور غیرمستقیم به ارتقای سلامت روانی و شادکامی آنان نیز کمک خواهند کرد. آیین‌های مذهبی در مدارس، در صورت اجرای مناسب، می‌توانند چنین کارکردی داشته باشند. با وجود این، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که اثربخشی این برنامه‌ها تا حد زیادی به شیوه برنامه‌ریزی و اجرای آن‌ها بستگی دارد. برای دستیابی به نتایج مطلوب، لازم است این آیین‌ها به گونه‌ای طراحی شوند که برای دانش‌آموزان جذاب، مشارکتی و متناسب با ویژگی‌های سنی و فرهنگی آنان باشند. همچنین توجه به تنوع فرهنگی و مذهبی دانش‌آموزان و فراهم کردن فضایی مبتنی بر احترام و همدلی می‌تواند به افزایش اثربخشی این برنامه‌ها کمک کند. در صورتی که این برنامه‌ها با برنامه‌ریزی مناسب و با مشارکت فعال دانش‌آموزان برگزار شوند، می‌توانند نقش مهمی در تقویت روابط اجتماعی و بهبود فضای روانی مدرسه ایفا کنند. در مجموع، می‌توان نتیجه گرفت که آیین‌های مذهبی در مدارس، علاوه بر کارکرد فرهنگی و دینی، دارای ابعاد اجتماعی و روان‌شناختی مهمی هستند که می‌توانند در تقویت همبستگی اجتماعی و افزایش شادکامی دانش‌آموزان نقش مؤثری داشته باشند. بهره‌گیری آگاهانه و هدفمند از این ظرفیت می‌تواند به ایجاد محیطی پویا، همدلانه و حمایت‌گر در مدارس منجر شود؛ محیطی که در آن دانش‌آموزان علاوه بر کسب دانش و مهارت‌های آموزشی، فرصت رشد اجتماعی، عاطفی و معنوی را نیز تجربه می‌کنند. بنابراین، توجه نظام آموزشی و برنامه‌ریزان تربیتی به طراحی و اجرای مناسب این برنامه‌ها می‌تواند گامی مؤثر در جهت ارتقای کیفیت زندگی مدرسه‌ای و بهبود سلامت روانی و اجتماعی دانش‌آموزان باشد. با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود مدیران، برنامه‌ریزان آموزشی و مسئولان مدارس از ظرفیت مراسم و آیین‌های مذهبی به عنوان ابزاری تربیتی و اجتماعی برای تقویت همبستگی اجتماعی و افزایش شادکامی دانش‌آموزان بهره بگیرند. با این حال، اثربخشی این برنامه‌ها زمانی بیشتر خواهد بود که اجرای آن‌ها صرفاً جنبه مناسبتی و تشریفاتی نداشته باشد، بلکه با برنامه‌ریزی هدفمند، محتوای متناسب با سن دانش‌آموزان و مشارکت فعال آنان همراه شود. همچنین پیشنهاد می‌شود در طراحی این آیین‌ها، به ابعاد عاطفی، فرهنگی و تربیتی توجه شود تا دانش‌آموزان بتوانند در فضایی پویا، صمیمی و معنادار حضور یابند و تجربه‌ای مثبت از تعامل اجتماعی و معنوی به دست آورند.

از سوی دیگر، به پژوهشگران آینده پیشنهاد می‌شود که این موضوع را با روش‌های میدانی و تجربی نیز بررسی کنند تا میزان تأثیر آیین‌های مذهبی بر متغیرهایی مانند همبستگی اجتماعی، شادکامی، احساس تعلق، سلامت روان و انگیزش تحصیلی با دقت بیشتری سنجیده شود. همچنین انجام پژوهش‌های مقایسه‌ای در مقاطع مختلف تحصیلی، در مدارس دخترانه و پسرانه، و در بافت‌های فرهنگی گوناگون می‌تواند به درک عمیق‌تر از شرایط اثرگذاری این برنامه‌ها کمک کند. بررسی نقش متغیرهای میانجی مانند کیفیت اجرای مراسم، مشارکت دانش‌آموزان، حمایت معلمان و فضای فرهنگی مدرسه نیز می‌تواند افق‌های تازه‌ای برای مطالعات بعدی فراهم آورد. با وجود نتایج ارزشمند این پژوهش، برخی محدودیت‌ها نیز باید مورد توجه قرار گیرد. نخست آنکه این مطالعه بر پایه مرور نظام‌مند منابع انجام شده و بنابراین یافته‌های آن متکی بر نتایج پژوهش‌های پیشین است، نه داده‌های میدانی مستقیم. دوم آنکه تفاوت در زمینه‌های فرهنگی، مذهبی و آموزشی مطالعات بررسی شده ممکن است تعمیم‌پذیری نتایج تأثیر بگذارد. همچنین ممکن است برخی پژوهش‌های مرتبط به دلیل محدودیت در دسترسی به منابع، زبان مقاله‌ها یا معیارهای انتخاب، در این مرور وارد نشده باشند. از این رو، لازم است در تفسیر نتایج، احتیاط علمی رعایت شود و برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر، پژوهش‌های تکمیلی در محیط‌های واقعی آموزشی انجام گیرد.

منابع

- احمدی، سمانه؛ عزت‌نیا، فاطمه؛ احمدی، زهرا؛ واسفندیاری، محمدرضا. (۱۴۰۲). همبستگی اشتیاق شغلی و عملکرد شغلی معلمان با نقش واسطه‌ای مهارت‌های ارتباطی آنان در مدارس شهرستان فراشبند. انگاره‌های نو در تحقیقات آموزشی، سال ۲، شماره ۱، ۶۸-۸۷.
- استیری، سمانه. (۱۳۹۸). تحلیل محتوی: هویت ملی و دینی در سروده‌های شاعران زن برگزیده سه دهه نخست انقلاب اسلامی: مطالعه موردی طاهره صفارزاده، سپیده کاشانی و فاطمه راکعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه حکیم سبزواری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- اکبرپوران، سپیده؛ رضایی، محمد. (۱۳۹۷). مروری بر سیاست شادی/نشاط در مدارس ایران از ایده تا اجرا. سیاستگذاری عمومی، ۴(۲)، ۱۲۱-۱۴۲.
- اوستادی قلعه‌جوق، حامد. (۱۴۰۰). تبیین آسیب‌ها و تهدیدهای ناشی از فضای مجازی در تربیت دینی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر تهران و ارائه راهکارها از دیدگاه کارشناسان و مربیان پرورشی: مورد مطالعه آموزش و پرورش منطقه ۱۹. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، دانشکده علوم انسانی.
- آرمین منصوری، عباسعلی؛ سلیمانی خشاب، عباس. (۱۴۰۱). ارزیابی و نقش هویت‌های دینی و ملی در هویت انقلابی دانش‌آموزان نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. نشریه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۲(۲۶)، ۳۷۷-۴۰۷.
- بیات، فائزه. (۱۴۰۱). نقش معارف و مناسک شیعی در ایجاد همبستگی اجتماعی با استفاده از رویکرد جماعت‌گرایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- ثابت سروسستانی، شهربانو. (۱۴۰۱). مطالعه نقش زنان در جایگاه روایتگر آیین‌های دینی در فرهنگ محرم. در: مجموعه مقالات چهارمین همایش ملی فرهنگ و هنر اسلامی (۳۲-۴۴).
- جانفدای برآبادی، زبیده؛ شهیدی مزرعه شیخ، سید حمید. (۱۴۰۱). تحلیل نقش آموزش معارف اسلامی در تقویت هویت دینی و ملی دانش‌آموزان. در: اولین همایش ملی علوم انسانی با رویکرد نوین (۳۷۵۸-۳۷۷۰).
- حبیبی، محمد. (۱۴۰۴). مفهوم شادی دانش‌آموزان و مؤلفه‌های روان‌شناختی آن. در: اولین همایش بین‌المللی دستاوردهای نوین علمی پژوهشی در آموزش و پرورش و علوم انسانی با رویکرد آسیب‌شناسی تربیتی، دینی و فرهنگی در ایران و جهان، بوشهر.
- خباز خرامه، فاطمه. (۱۴۰۰). بررسی راهکارهای افزایش مشارکت دانش‌آموزان برای شرکت در فعالیت‌های پرورشی و ارتباط آن با انگیزش تحصیلی در دانش‌آموزان دختر دوره دوم ابتدایی ناحیه ۴ شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز. استاد راهنما: دکتر سلمان رضوانخواه.
- دانشور بله‌ریان، جواد. (۱۴۰۰). بررسی احکام فقهی جشن‌ها و مراسم شادی نوپیدا در ایران. پیشنهاد کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی حکیم طوس.
- سپهوند، حسن. (۱۴۰۴). شکاف دیجیتال و همبستگی اجتماعی در مدارس: راهبردهای جامعه‌شناختی برای معاونان آموزشی. در: اولین همایش بین‌المللی نوآوری‌های فناورانه در آموزش و پرورش، رامشیر.
- سید احمد هاشمی علی‌آبادی، محمد؛ قنبری، محمد. (۱۳۹۹). نقش پرورش عزت نفس در کودکان بر شکل‌گیری هویت دینی با تکیه بر آیات و روایات. نشریه آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث، ۶(۱)، ۲۰۵-۲۲۵.
- شفیع‌پور حسینی، محدثه سادات. (۱۴۰۳). نقش عدالت در افزایش همبستگی اجتماعی از منظر قرآن و روایات. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده الهیات و معارف اسلامی هدی، گروه علوم قرآن و حدیث.
- شیخی یالقوزآغاجی، مجتبی؛ شیخی یالقوزآغاجی، عرفان؛ بابائی، محمد. (۱۴۰۳). نقش ارزش‌های دینی در تقویت همبستگی و همکاری دانش‌آموزان. در: دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش، تهران.

- صادقی سهل آباد، زینب؛ قصری، زهرا. (۱۴۰۵). تأملی فلسفی و روان‌شناختی با رویکرد تطبیقی بر مفهوم شادی در جهان‌بینی داستایفسکی.
- صفوی، سیدحسین؛ کریمی، ابوالفضل؛ رشیدی‌نیا، مجتبی. (۱۴۰۱). واکاوی مؤلفه‌های ایجاد شادی و نشاط در مدارس. در: مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش (۶۹۹۳-۷۰۰۲).
- طاووسی مسرور، سعید. (۱۴۰۱). یادداشت سردبیر؛ گرامیداشت مناسبت‌های دینی و ملی. رشد آموزش تاریخ، شماره ۸۱، ۲.
- قضاوی، آذر؛ زارعی تجربه، عباس؛ جلایی، مریم. (۱۳۹۹). بررسی همبستگی درک شنیداری با دانش نحوی در دانشجویان کارشناسی زبان و ادبیات عربی دانشگاه کاشان. لسان مبین، شماره ۳۹، ۱۰۸-۱۲۶.
- کریمی، سوسن؛ کاکه‌سوری، فواد؛ ابراهیمی، آریانه؛ محمدپور، فیروزه. (۱۴۰۲). راهکارهای ایجاد شادی و نشاط در مدارس. در: مجموعه مقالات چهاردهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران (۲۹۲۲-۲۹۳۱).
- محمودی، آمنه؛ تقدیر، سمانه؛ حمزه‌نژاد، مهدی. (۱۳۹۳). نقش فعالیت‌های آیینی مذهبی و شاخص‌های تأثیرگذار آن بر پایداری اجتماعی فضاهای شهری. در: کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی.
- محمودی، آمنه؛ تقدیر، سمانه؛ حمزه‌نژاد، مهدی. (۱۴۰۱). مدارس سنتی ایران الگوی موفق در ایجاد همبستگی و پایداری اجتماعی در شهرهای اسلامی. در: مجموعه مقالات اولین همایش ملی انقلاب اسلامی و افق تمدنی آینده (جلد ۲، ۶۳۹-۶۵۶).
- مرضیه خزاعی، قاسم عسکری‌زاده، مسعود باقری. (۱۴۰۴). پیش‌بینی معنای زندگی بر مبنای وضوح تصور از خود، عدم تحمل باتکلیفی و هویت دینی در دانشجویان. نشریه روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی، ۲۱(۸۲)، ۳۲-۴۲.
- معظم‌فرد، منصوره؛ فلکی، محمدرضا. (۱۴۰۴). آموزش هویت ملی و فرهنگی در مدارس: راهی به سوی تقویت حس تعلق و همبستگی. در: اولین همایش بین‌المللی افق‌های تازه در روانشناسی یادگیری و آموزش و پرورش از دید معلم، ارومیه.
- ناظمی، ابوالفضل؛ حسن‌زاده، کوثر؛ سیدی، میرحسین. (۲۰۲۳). ایجاد شادی و نشاط در مدارس و نقش آن در یادگیری دانش‌آموزان. ارائه شده در: سیزدهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران.
- Aleksynska, M. (2018). Temporary employment, work quality, and job satisfaction. *Journal of Comparative Economics*, 46(3), 722-735.
- Arts Research. *Frontiers in Social Psychology*. DOI: 10.3389/frsps.2025.1477404
- Daniel J. Benjamin, James J. Choi, Geoffrey Fisher; Religious Identity and Economic Behavior. *The Review of Economics and Statistics* 2016; 98 (4): 617-637. doi: https://doi.org/10.1162/REST_a_00586.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*. <https://psycnet.apa.org/record/1985-02168-001>
- Dingley, J. (2008). The sociology of Emile Durkheim and nationalism. In *Nationalism, social theory and Durkheim* (pp. 65-92). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230593107_4
- Geertz, C. (1973). Religion as a cultural system. In C. Geertz, *The interpretation of cultures: Selected essays* (pp. 87-125). Basic Books.
- Kajta, J. (2025). Social Media Solidarity in Times of Polycrisis. *Social Movement Studies*. DOI: 10.1080/14782804.2025.2520243
- Lee, Y. Y., & Goh, K. L. (2023). The happiness-economic well-being nexus: New insights from global panel data. **SAGE Open**, 13(3). <https://doi.org/10.1177/21582440231199659>
- Miwa, K. (2025). Small but Certain Happiness in Daily Life: Structure and Relation with.

Warran, K., et al. (2025). Arts, Secular Ritual, and Health: Combining (Micro)Sociology and Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 26, Article 63 DOI: 10.1007/s10902-025-00896-2